

Ю. М. Дідоренко

Сумський державний педагогічний
університет імені А. С. Макаренка

ОСОБЛИВОСТІ ВПРОВАДЖЕННЯ ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ (НА ПРИКЛАДІ СУМСЬКОЇ ОБЛАСТІ)

У статті надано визначення поняттям «інклюзія», «інклюзивна освіта». Встановлено, що, враховуючи світові тенденції розвитку освіти, в Україні все більшого поширення набуває спільна форма навчання й виховання дітей з особливостями розвитку та їх здоровими однолітками. Розкрито погляди дослідників щодо основних питань проблеми впровадження інклюзивного навчання в Україні. Визначено модель інклюзивного навчання, основні завдання її реалізації. Наведено результати аналізу стану практики інклюзивної освіти в Сумській області. Визначено особливості впровадження цієї форми навчання на рівні регіону та необхідність формування соціально важливих відносин під час її реалізації.

Ключові слова: інклюзія, інклюзивна освіта, діти з особливими освітніми потребами.

Постановка проблеми. Пріоритетними напрямками сучасної освітньої галузі є надання якісної освіти кожній людині, незалежно від стану здоров'я, наявності фізичного чи інтелектуального порушення. Враховуючи щорічну тенденцію збільшення в нашій країні загальної кількості дітей з особливими освітніми потребами, питання їх навчання потребує негайного вирішення. Таким чином, проблема входження цих дітей у загальноосвітній простір є актуальною.

Аналіз актуальних досліджень. Проблема корекційної педагогіки, зокрема, технологією впровадження інклюзивної освіти в нашій країні в умовах сьогодення займається низка дослідників, а саме: А. Колупаєва, Л. Вавіна, В. Бондар, Н. Бастун, Т. Вісковата, Н. Дятленко, В. Засенко, Н. Софій, Л. Савчук, О. Таранченко, С. Литовченко, Е. Данілавічюте, М. Шеремет та ін. Вони приділяють особливу увагу питанням розробки методичних засад інклюзивної освіти, практичним аспектам її впровадження на теренах України, питанням надання корекційно-розвивальних послуг дітям з особливими освітніми потребами в умовах інклюзивної освіти [7; 13].

Вивчаючи специфіку впровадження інклюзивного навчання, вчені А. Колупаєва, Л. Савчук, Н. Софій, Л. Даниленко, Т. Дегтяренко, Ю. Найда та ін. відмічають складність і багатоаспективність даної проблеми, яка містить низку нерозв'язаних питань [3; 12; 13]. Насамперед, це якість та обсяг спеціальних освітніх послуг, зокрема таких, як: навчання за індивідуальними програмами, спеціальними підручниками; діагностика та консультування; постійний корекційний супровід дитини в умовах

інклюзивного навчання. Нові завдання постають перед інститутами післядипломної педагогічної освіти в забезпеченні підготовки вчителів до запровадження в навчальних закладах інклюзивного навчання. Водночас, чекає на розв'язання проблема запровадження нового змісту освіти дітей з порушеннями розвитку відповідно до Державного стандарту [7].

Метою статті є висвітлення особливостей упровадження інклюзивного навчання на рівні області та результатів практичної реалізації цього процесу в Сумському регіоні.

Виклад основного матеріалу. Аналіз досвіду навчання дітей з особливостями психофізичного розвитку в країнах Європи свідчить, що для переважної більшості з них інклюзивне навчання є основною формою здобуття освіти. Під час нашого наукового дослідження було встановлено, що, урахувавши світові тенденції розвитку освіти, в Україні все більшого поширення набуває спільна форма навчання та виховання дітей з особливостями розвитку та їх здоровими однолітками. Проте в Україні на сьогодні реалізація ідей інклюзивної освіти, поширення її елементів і принципів знаходиться на стадії впровадження й тому ця проблема потребує вивчення.

Аналіз законодавчих і нормативно-правових документів засвідчив, що політика сучасної України щодо дітей з порушеннями психофізичного розвитку як групи, що потребує реабілітації та інтеграції, характеризується максимальним залученням держави до системного вирішення проблем. Але незважаючи на те, що в Україні розроблена законодавча база для здобуття освіти дітьми з особливими потребами, механізми реалізації цього процесу не налагоджені, що негативно позначається на розбудові інклюзивного навчання [5; 6; 10].

Зазначимо, що сучасна система освітніх послуг базується на принципі забезпечення основного права дітей на освіту та права навчатися за місцем проживання й передбачає навчання дітей з особливими освітніми потребами в умовах загальноосвітнього закладу – інклюзивне навчання.

На нашу думку, інклюзія – це закономірний етап розвитку системи спеціальної освіти, що пов'язаний із переосмисленням суспільством і державою ставлення до осіб з особливими потребами, з визнанням їхнього права на одержання рівних з іншими можливостей у різних галузях життя, у тому числі й освіти.

Інклюзія (від англ. inclusion – включення) – процес збільшення ступеня участі всіх громадян у соціумі, і, насамперед, тих, хто має труднощі у фізичному чи розумовому розвитку. Тому інклюзія є терміном, що відображає нові погляди не лише на освіту, але й на місце людини в суспільстві.

Інклюзія пов'язана з визначенням перешкод і шляхів їх подолання. Реалізація інклюзивної моделі освіти потребує розв'язання низки завдань:

- організувати навчально-виховний процес, який би задовольняв освітні потреби всіх дітей;
- розробити систему надання спеціальних освітніх і фахових послуг для дітей з особливими освітніми потребами;
- створити позитивний клімат у шкільному середовищі та поза його межами;
- сприяти організації командного підходу у вихованні та навчанні дітей, який передбачає залучення педагогів, батьків, спеціалістів;
- визнати факт, що інклюзивне навчання передбачає додаткові ресурси, необхідні для забезпечення особливих освітніх потреб дитини.

Основну науково-теоретичну базу розвитку й упровадження інклюзивної освіти в нашій країні розробляє Інститут спеціальної педагогіки, який є науковою установою у складі Національної академії педагогічних наук України.

В Україні реалізація інклюзивного підходу до навчання дітей з особливостями психофізичного розвитку розглядається вченими в контексті перспектив і можливостей подальшого розвитку системи спеціальної освіти.

На основі опрацьованих науково-методичних джерел і результатів проведеного нами дослідження зазначимо, що в Сумській області активно діють заходи зі створення системи інклюзивного навчання.

З метою реалізації програми впровадження інклюзивного навчання та на виконання листа Міністерства освіти і науки України від 08.07.2013 № 1/9-475 щодо вжиття заходів для забезпечення права на освіту дітям з особливими освітніми потребами у 2013–2014 навчальному році в Сумській області визначено 27 базових загальноосвітніх навчальних закладів з упровадження інклюзивного навчання, у яких здобувають освіту 99 учнів з особливими освітніми потребами: 35 учнів за інклюзивною формою навчання, 52 учні за індивідуальною формою навчання в школі та 12 учнів за індивідуальною формою навчання вдома.

Динаміку впровадження інклюзивної форми навчання та кількість учнів, охоплених нею, у Сумській області впродовж трьох років ми наводимо на рис. 1.

Здійснений нами аналіз статистичних даних свідчить, що в більшості регіонів Сумської області система надання освітніх послуг шляхом інклюзивного навчання потребує розширення й удосконалення, проте економічна та політична нестабільність країни не дає змоги повною мірою

вирішити це питання. І, як наслідок, зростає кількість дітей з особливостями психофізичного розвитку, які перебувають в масових загальноосвітніх закладах, в умовах, так званого, «стихійного інтегрування», не отримуючи при цьому адекватного психолого-педагогічного супроводу.

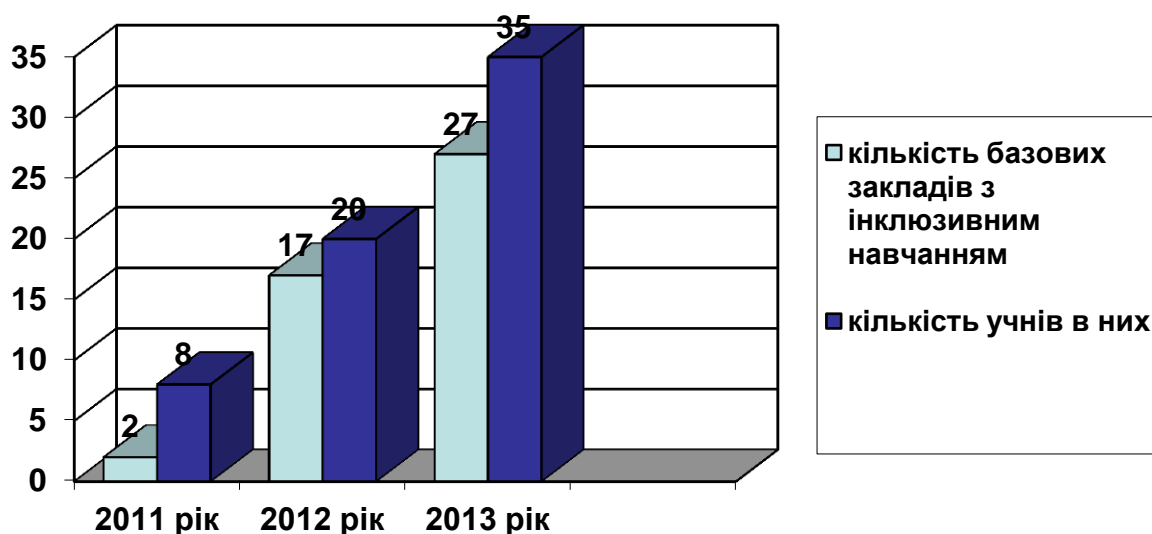

Рис. 1. Динаміка впровадження інклюзивної форми навчання в Сумській області

Не менш суттєвими залишаються проблеми матеріально-технічного забезпечення (нестача літератури та відсутність спеціального обладнання), а також постає питання «доступності». Організація інклюзивного навчання, забезпечення прав дітей з особливими потребами на рівний доступ до якісної освіти є пріоритетним для освітньої галузі Сумщини. З метою усунення архітектурних і соціальних бар'єрів в області діє цільова програма «Соціальна підтримка осіб з обмеженими фізичними можливостями на 2009–2015 роки», затверджена рішенням Сумської обласної ради від 09.07.2009 року.

На рівні області значна увага приділена вивченню питання особливостей взаємодії педагогів, батьків і дітей з особливими потребами, які навчаються й виховуються в умовах інклюзивної освіти. Проведене в межах нашого наукового дослідження спеціальне різноаспектне опитування учнів, батьків, учителів показало, що тільки третина з них вважають, що в цілому суспільство гуманно й милосердно ставиться до категорії дітей з особливими освітніми потребами.

Думки про вплив інтеграції на якість освітніх послуг розподілилися майже симетрично: 10 % учителів та 22 % батьків чекають, що якість навчання зросте, тоді як 21 % учителів та 13 % батьків побоюються зворотного. Думки батьків і вчителів зійшлися в тому, які наслідки вони очікують від інтеграції дітей з особливими освітніми потребами в масову

школу: більше 2/3 опитаних (66 % і 74 % відповідно) вважають, що це дозволить учням стати більш толерантними, навчитися взаємодопомоги та турботі, хоча не виключені й конфлікти між дітьми (до такої думки схиляється кожен п'ятий батько і кожен четвертий педагог).

У результаті аналізу отриманих під час опитування даних було встановлено, що переважна більшість дітей теоретично виявили значний відсоток готовності до спільного навчання з дітьми з особливими потребами. Але в практичному значенні домінантом виступає не толерантність і гуманність, а психологічний бар'єр та упереджене ставлення до «особливих» однолітків.

Висновки. Дослідивши стан упровадження інклюзивного навчання в Сумській області, ми дійшли висновку, що більшість загальноосвітніх навчальних закладів не готові до зустрічі з дітьми з особливими потребами (нестача спеціалістів зі спеціальною освітою; учителі загальноосвітніх шкіл мають недостатні знання про особливості розвитку дітей із психофізичними порушеннями та не володіють спеціальними методиками навчання; нестача спеціальних програм, обладнання, засобів тощо). Під час проведення наукового дослідження було встановлено, що існує психологічний бар'єр щодо сприйняття інклюзивного навчання всіх його учасників.

Таким чином, упровадження інклюзивної освіти в нашій країні має ще багато проблем. Інклюзивна освіта гостро потребує вдосконалення законодавчої бази, принципів фінансування, формування матеріально-технічної бази, методичного й кадрового забезпечення, створення в школах сприятливого середовища, подолання професійних і соціальних стереотипів.

ЛІТЕРАТУРА

1. Власова Т. А. Учителю о детях с отклонениями в развитии / Т. А. Власова. – М. : Просвещение, 1973. – 175 с.
2. Выготский Л. С. Принципы воспитания физически дефективных детей / Л. С. Выготский // Основы дефектологии. – М. ; СПб. : Лань, 2003. – 96 с.
3. Дегтяренко Т. М. Корекційно-реабілітаційна діяльність: стратегія управління : монографія / Т. М. Дегтяренко. – Суми : Університетська книга, 2011. – 403 с.
4. Дефектология : словарь-справочник / Авт.-сост. С. С. Степанов. – М. : Новая школа, 1996. – 80 с.
5. Збірник нормативних документів загальної середньої та дошкільної освіти / Міністерство освіти і науки України. – К., 2002. – 262 с.
6. Інформаційний збірник Міністерства освіти і науки України. – К. : Педагогічна преса, 2009. – № 30. – С. 3–13.
7. Колупаєва А. А. Інклюзивна освіта: реалії та перспективи : монографія / А. А. Колупаєва. – К. : Самміт-Книга, 2009. – 272 с.
8. Малофеев Н. Н. Стратегия и тактика переходного периода в развитии отечественной системы специального образования / Н. Н. Малофеев // Дефектология. – 1997. – № 6. – С. 3–14.

9. Національна доктрина розвитку освіти в Україні у XXI столітті // Програма підтримки вироблення стратегії реформування освіти. Міжн. Фонд «Відродження». – К., 2001. – С. 2–29.

10. Права людини в Україні : Інформ.-аналіт. бюл., – К., 1997–1998. – 200 с.

11. Реабілітаційний супровід навчання неповносправних дітей : методичний посібник / Укл. А. Луговський, М. Сварник, О. Падалка. – Львів : Колесо, 2008. – 144 с.

12. Слободянюк Н. Г. Пристосування шкільних приміщень до потреб дітей з особливостями психофізичного розвитку / Н. Г. Слободянюк., Н. З. Софій, Ю. М. Найда // Інклюзивна школа: особливості організації та управління : навч.-метод. посіб. / Кол. авторів: Колупаєва А. А., Найда Ю. М., Софій Н. З. та ін. ; за заг.ред. Л. І. Даниленко, – К., 2007. – 128 с.

13. Софій Н. З. Концептуальні аспекти інклюзивної освіти / Н. З. Софій, Л. І. Даниленко, А. А. Колупаєва, Ю. М. Найда та ін. // Інклюзивна школа: особливості організації та управління. – К., 2007. – 128 с.

РЕЗЮМЕ

Дидоренко Ю. Н. Особенности внедрения инклюзивного образования (на примере Сумской области).

В статье предоставлено определение понятий «инклюзия», «инклюзивное образование». Установлено, что, учитывая мировые тенденции развития образования, в Украине все большего распространения приобретает общая форма обучения и воспитания детей с особенностями развития и их здоровых ровесников. Раскрыты взгляды исследователей относительно основных вопросов проблемы внедрения инклюзивного обучения в Украине. Определена модель инклюзивного обучения, основные задачи ее реализации. Приведены результаты анализа состояния практики инклюзивного образования в Сумской области. Определены особенности внедрения этой формы обучения на уровне региона и необходимость формирования социально важных отношений во время ее реализации.

Ключевые слова: инклюзия, инклюзивное образование, дети с особыми образовательными потребностями.

SUMMARY

Didorenko J. The features of the implementation of inclusive education (on the example of the Sumy region).

The article defines the terms «inclusion», «inclusive education». It is found out that taking into account the global trends in education in Ukraine a form of joint training and education of children with disabilities and their healthy peers is increasingly spreading. The author reveals the researchers views on major issues of problems of implementation of inclusive education in Ukraine.

It is noted that the study of the practice of the education of children with impaired mental and physical development revealed that the modern system of educational services is based on the principle of ensuring the fundamental right of children to education and the right to study in the community.

The system provides for the education of children with special educational needs in terms of educational institution – inclusive education. The model of inclusive education and basic tasks of its implementation in the framework of our research is defined. The results of the analysis of the practice of inclusive education in the Sumy region (the results of the analysis of the dynamics of implementation of inclusive education, the number of the students with mental and physical impairments that are covered by the inclusive form of education in the Sumy region for three years) are analyzed.

The results of the survey of the students, parents and teachers to implement inclusive form teaching students with mental and physical impairments in educational space are mentioned. Conducted within our research a special survey of the students, parents, teachers has found that only a third of them believe that the whole society humanely and mercifully put in the category of children with special educational needs.

Based on these results the features of the introduction of this form of training at the regional level and the importance of the formation of social relations of its implementation are identified. As a result of analysis of the survey data, it was found that the vast majority of children showed a strong interest in theory readiness for collaborative learning with children with special needs.

The main directions of improving the implementation of inclusive education at the regional level are improving the legal framework, the financial principles, the formation of material-technical base, methodology and staffing, creating a supportive environment at schools, overcoming professional and social stereotypes.

Key words: *inclusion, inclusive education, children with special educational needs.*